

УРОКИ ГОЛОКОСТУ

№ 4 (32), жовтень — грудень, 2012 р.

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

УВАГА! ШКІЛЬНИЙ КОНКУРС

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПРОВЕДЕННЯ XIII ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ УЧНІВСЬКИХ ТВОРЧИХ РОБІТ «ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ», 2012–2013 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Реалізуючи ідеї, викладені в Декларації Стокгольмського міжнародного форуму з Голокосту, а також Резолюції ООН про встановлення Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, і вважаючи своїм обов'язком зробити посильний внесок у збереження пам'яті про жертв геноциду, Український центр вивчення історії Голокосту повідомляє про проведення у 2012–2013 навчальному році серед учнів серед-

ніх загальноосвітніх закладів України конкурсу дослідницьких і творчих робіт на тему: «Історія і уроки Голокосту». Ми пропонуємо обдарованим і небайдужим до суспільних проблем юнакам і дівчатам, а також їхнім вчителям — науковим керівникам випробувати свої сили і здібності, взявши участь у конкурсі. Цього року конкурс буде присвячений світлій пам'яті Іллі Борисовича Медвинського. **Заявки необхідно подати до 15 січня 2013 р.**

В рамках майбутнього конкурсу окрему секцію складатимуть роботи, автори яких розглянуть долю ромів (циган) в окупованій Україні у 1941–44 рр.; цю секцію Центр проводить в рамках відповідного науково-освітнього проекту за підтримки Міжнародної громадської організації «Міжнародний фонд „Взаєморозуміння і толерантність“».

Розділ I. Мета конкурсу.

1. Поглиблення знань школярів з історичної проблематики Голокосту — долі єврейського народу на теренах Європи під час Другої світової війни, популяризація вивчення цієї теми серед учнівської молоді.
2. Розвиток навичок дослідницької і аналітичної діяльності під

час відбору матеріалу і написання роботи з обраної теми.

3. Пошук нових фактів, документів, свідчень про події Голокосту в Україні і за її межами, введення їх у науковий обіг.
4. Відбір за результатами конкурсу обдарованих учнів і сприяння їхній участі в міжнародних семінарах і конференціях.
5. Виховання у молоді толерантного поведіння, поваги до людей іншої національності, свідомого ставлення до міжетнічних проблем.

Розділ II. Підготовка конкурсу.

До участі в конкурсі запрошуються учні 9–11 класів загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, професійно-технічних училищ.

Охочі взяти участь у конкурсі подають заявки до Українського центру вивчення історії Голокосту за формою: прізвище, ім'я та по батькові, назва теми, науковий керівник, адреса, контактні телефони, електронна адреса. Заявки необхідно подати до 15 січня 2013 р.

Для підготовки конкурсу створюється оргкомітет у складі науковців, викладачів історії вищих навчальних закладів, учителів шкіл.

Виконані роботи учнів надсилаються на адресу Центру до 31 березня 2013 р. (роботи, що надійшли після 15 березня 2013 р., не розглядатимуться). Вони попередньо рецензуються фахівцями із зазначеної проблематики. Роботи, що не відповідають тематиці та рівню вимог конкурсу, будуть відхилені і не допущені до захисту. Всім, хто пройшов відбір, до середини квітня 2013 р. буде повідомлено про їхню участь у конкурсі.

Перевіряючи роботи, рецензенти оцінюють їх за десятибальною системою за такими критеріями:

1. Формулювання теми.
2. Постановка завдання (актуальність, мета, питання для дослідження).
3. Використання джерел (різноманітність, оригінальність).
4. Використання літератури (обсяг, характер).
5. Структура роботи.
6. Викладення матеріалу (послідовність, взаємозв'язаність).

7. Аналітична робота.
8. Формулювання висновків (зміст, оригінальність).
9. Наукове оформлення (примітки, список літератури).
10. Художнє оформлення.

Роботи, що в сумі набрали менше 7 (семи) балів, будуть відхилені.

Розділ III. Вимоги до роботи.

До участі в конкурсі допускаються роботи, виконані українською або російською мовами. Кожне подане дослідження має складатися з 20–30 аркушів тексту, відрукованого з одного боку (шрифт № 14). На титульній сторінці вгорі зазначаються організатори конкурсу (Український центр вивчення історії Голокосту, Євразійський єврейський конгрес), потім іде назва конкурсу, тема, прізвище, ім'я та по батькові автора повністю, назва навчального закладу, адреса, варіант контактної зв'язку, відомості про наукового керівника. Викладу теми передують план у простому або розгорнутому вигляді.

У вступній частині бажано висвітлити актуальність обраної теми, а також причини вибору, сформулювати мету і методи дослідження. Крім цього, у вступі потрібно проаналізувати ситуацію, що передують події.

В основній частині викладається фактична канва подій у цілісній, взаємозалежній і послідовній побудові. У цілому різні варіанти обраних тем зводяться до двох основних напрямів: регіональні дослідження і загальна проблематика Голокосту. При виборі регіонального напрямку в основній частині варто відобразити розуміння контексту подій, що відбувалися, і їх повне висвітлення. Особливу увагу варто звернути на специфічні риси, деталі, що властиві тільки зазначеному регіону. обов'язковою вимогою є наявність чітких посилань на джерела інформації.

Найбільш оригінальною частиною роботи є висновок, саме в ньому — квінтесенція дослідження. Висновок повинен базуватися на матеріалі основної частини і мати конкретний характер.

У разі використання цитат обов'язкові посилання на джерела, які оформлюються згідно із загальноприйнятими зразками. Такі самі вимоги висуваються й до списку використаних

джерел і літератури. Вітається використання наочних матеріалів (таблиці, графіки, схеми, малюнки, фотографії тощо).

Окрім науково-дослідницьких робіт, організатори також запрошують до участі в конкурсі творчі роботи, які мають художню форму (малюнки, скульптурні й музичні твори тощо).

Розділ IV. Захист робіт і визначення переможців.

Захист робіт відбудеться у травні 2013 р. в м. Києві. Оплата проїзду й проживання учасників конкурсу та вчителів проводиться за рахунок організаторів. До захисту кожний здобувач має підготувати стислий (до 5–7 хв.) виклад основних ідей роботи. Можливий варіант використання мультимедійних засобів (7–8 хв.).

Другим етапом захисту робіт стануть відповіді на запитання опонентів — присутніх учнів, учителів, членів журі, гостей конкурсу. Активність учнів-опонентів, рівень їхньої поінформованості, виявлений у запитаннях, враховується під час підбиття підсумків. До початку захисту охочим надається можливість ознайомитися зі змістом робіт.

Члени журі звертають увагу на:

- а) уміння стисло охарактеризувати роботу;
- б) якість відповіді на запитання;
- в) поінформованість у проблематиці Голокосту в цілому;
- г) полемічні здібності;
- г) мовні особливості.

Розділ V. Нагородження переможців.

Усі учасники конкурсу, які брали участь у захисті робіт, нагороджуються дипломами, літературою за тематикою Голокосту, загальноісторичними виданнями, художніми творами й іншими призами. Також кращим конкурсантам буде надано можливість узяти участь у різних молодіжних конференціях, семінарах і школах із проблематики історії Голокосту.

Роботи обов'язково надсилати у роздрукованому вигляді (звичайною поштою) і в електронному варіанті на адресу:

*Український центр вивчення історії Голокосту
01011, Київ, вул. Кутузова, 8, кім. 109.*

Тел./факс: (44) 285-90-30;

E-mail: uhcenter@holocaust.kiev.ua

www.holocaust.kiev.ua

МІЖНАРОДНІ ОСВІТНІ ПРОЕКТИ ЦЕНТРУ

МІЖНАРОДНИЙ СЕМІНАР

«ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ — ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПІДХОДИ»

Український центр вивчення історії Голокосту разом з Освітнім та меморіальним комплексом «Будинок Ванзейської конференції» та за підтримки Посольства Німеччини в Україні та Фундації EVZ з 9 по 14 вересня 2012 року провів в Берліні Другий науково-методичний семінар з історії Другої світової війни та історії Голокосту в Європі і методики викладання для вчителів історії з України. Дискусії та відвідання місць пам'яті є однією з ключових форм проведення цього семінару, складовою частиною лекцій та практикумів. Як завжди, пропонуємо читачам ознайомитися з деякими з відеуків учасників семінару.

Берлінські зустрічі та враження

Шість днів вересневого семінару у Берліні видалися настільки насиченими та динамічними, що від обсягу інформації та вражень, сприйнятих за цей час, з'явилося відчуття проведеного тут місяця.

Наше постійне місце для науково-методичних студій — Будинок Ванзейської конференції, де одразу відчувся контраст навколишньої мальовничої природи та жахливого змісту рішень, ухвалених у січні 1942 року, постійно мав відвідувачів, не зважаючи на віддаленість від міського простору. Основні презентанти німецької частини семінару —

директор Будинку Вольф Кайзер та наукова співробітниця Інгрід Дамероу, з якими ми найщільніше спілкувалися протягом усього часу і які були нашими постійними супутниками. Завдяки ним повсякдення німецької столиці та Німеччини стало зрозумілішим і ближчим. Може здатися це незначущим, та можливість приватного спілкування якнайкраще долає бар'єри та стереотипи, як і можливість побачити і почути місто, країну, її мешканців, за що дякуємо вдалій програмі семінару та організації.

Експерсія для українських викладачів до науково-педагогічної бібліотеки музею «Будинок Ванзейської конференції»

Одразу варто відзначити, що головні акценти наукової частини семінару, зважаючи на провідну тему, стосувалися проблеми людини та її вибору, і, найперше тими, хто на папері, а хто кулею, викреслював життя мільйонів європейських євреїв. Такий підхід в обговоренні питань історії вивчення та викладання Голокосту є, на мою думку, вкрай необхідним, зважаючи на існування у вітчизняній навчальній літературі, загалом практиці наукових розвідок, певного схематизованого образу нацистської Німеччини, її населення, безпосередніх творців та adeptів нацизму. «Залюднення» предметного поля історичних досліджень в Україні вже триває, і різні аспекти історії Голокосту, враховуючи отриманий досвід зарубіжних, зокрема німецьких колег, мають значні перспективи вивчення та осмислення.

У зв'язку із цим із запропонованих презентацій — лекцій та тренінгів, особливо хотілось би підкреслити кілька. Вольфу Кайзеру вдалось через персоніфікацію змалювати образ німецьких євреїв у єврейській громаді Європи, розкрити особливості формування антисемітизму та расизму, питання легальності приходу до влади Гітлера. Щодо останнього зауважу — теза про те, що німці самі обрали Гітлера, а тому самі винні у подальших подіях — іноді лунає від моїх колег у викладанні цієї теми. А звідси мова про відповідальність та сутність нацистської ідеології набуває іншого звучання. Презентація Інгрід Дамероу експозиції Будинку Ванзейської конференції дозволила відчути атмосферу часу і подій, які тут відбувались, побачити обличчя і долі їх учасників, що знову викликало питання про шлях від звичайної людини до вбивці. У антропологічному розрізі були побудовані роздуми Анатолія Подольського, якому, як завжди, вдається поєднувати науковість та емоційність, про антисемітську політику та колаборацію на українських теренах. Ці теми у порівняльному контексті знову і знову

змушують говорити про головне — людину, відповідальність, цінності. Про це, зокрема йшлося, у дискусії про погляди та підходи в історії Голокосту у завершальний день семінару: завдяки тандему модераторів — В. Кайзера та А. Подольського, — стало зрозумілим, наскільки важливим є спільне обговорення питань заради розвитку діалогу і не тільки науковців чи освітян.

Професійна та методично важлива презентація онлайн-архіву Корда Пагенштехера з Вільного університету Берліну містила, поряд з іншими, свідчення українців, примусово вивезених до Німеччини на працю, і виявила участь у підготовці проекту харківських колег на чолі з Гелінадою Грінченко. Показовий факт можливостей співпраці українських та німецьких вчених, освітян, поки що не реалізований повною мірою що у напрямі дослідженні історії Голокосту, що засвідчує актуальність і берлінського семінару, та необхідність його продовження. Ці думки виникли і на прийомі у фундації «Пам'ять — Відповідальність — Майбутнє», де ми стали учасниками презентації шкільного проекту, присвяченого в'язням концтаборів: стало цікаво, чи змогла б я знайти спільну мову з німецькими школярами чи студентами у розмові про нацизм, антисемітизм, війну, її трагедію? Безперечно, що після цієї подорожі, із своїми студентами, говоритиму про це інакше...

Окремої уваги варті відвідані та презентовані музеї. Цікавою видалася концепція експозиції, власне розташування музею «Топографія терору» — навколишня пустота, відсутність предметного, речового прояву нацизму, компенсовані поєднанням фотоматеріалів та текстів, які розкривають два боки історії нацистської ідеології та структури — через їх носіїв, прибічників та їх жертв. Вразив масштабом, змістовністю та функціональністю музей єврейської історії. Та, слухаючи наших гідів, впадало у вічі, що головна увага у спілкуванні звертається саме на сприйняття, прагнення включити слухача у музейний простір через власні роздуми, що іноді переважало над інформативною частиною та дещо затьмарювало чудово, з професійної точки зору, оформлені експозиції.

Експерсія для українських викладачів у музеї «Топографія терору»

Звичайно, було цікавим обговорення з нашими колегами проблеми минулого для сучасної німецької спільноти, її пам'яті про війну, нацизм та Голокост. Ставлення німців до минулого вибирає не тільки історію нацистської Німеччини та Другої світової — драма другої половини століття і розшматування країни по різні боки «барикад», Берлін-

ської стіни, спричинили формування різних типів історичної пам'яті та культури, що і тепер дається взнаки. З'явилося усвідомлення того, що подолання Німеччиною болісних сторінок, насправді ще складніше, ніж здавалося.

На занятті Ельке Григлевські пролунала теза щодо осмислення нацистської спадщини після утворення двох Німеччин: прорадянська пропаганда вдало перенесла усю відповідальність за злочини нацизму на «іншу Німеччину», підтриману тепер вже не союзниками, а ідеологічними ворогами, формуючи образ «хорошої» Німеччини — НДР, яка автоматично позбулася усіх питань з нацистським спадком. Виникла думка про те, що прагнення бути «хорошим» та невинним є певною спокусою для сучасників: засуджуючи інших, слабне власне сумління, готове знайти винуватця не в собі... А відтак, питання залишається відкритим — який вибір ми робимо зараз і зробимо завтра.

І саме зважаючи на це, вміння шанувати пам'ять про тисячі загиблих євреїв Європи, до чого, можливо, були причетні і батьки сучасного покоління, є знаковим та вартим відповідної шани. Тому хочу сказати про меморіали на території міста, присвячені пам'яті жертв Голокосту, «вписаних» у ландшафт міста, як і загалом більшість місць пам'яті. Усі наші подорожі містом, починаючи з готелю супроводжували «Каміні спотикання», «Stolpersteine» — латунні плиточки на тротуарі поряд з будинками, звідки колись вийшли і не повернулись його мешканці-євреї, на каменях — ім'я, дата народження та смерті у концтаборі. Меморіал загиблим євреям Європи, холодна на вигляд споруда, зовсім інакше сприймалася поряд — короткочасне сонце встигло прогріти сірі символічні саркофаги з бетону, і, опинившись серед них у глибині меморіалу, коли бурхливе місто залишилось десь далеко, таким близьким стало відчуття втрати та болю. Ця простота, стриманість і тиша на станції Грюневальд вражала та бентежила не менше — у зникаючих у кам'яному тумані постатях, закарбована у чавунних плитах обіч платформи, з надписами дат, кількості та місця депортації євреїв Берліна. Як і самотні дитячі постаті біля входу до станції U-бану — у різні боки спрямовані тендітні фігури — врятованих і загиблих. Глибина трагедії Голокосту мабуть не потребує іншого втілення. Викликає щиру повагу ця культура пам'яті. Згадалися меморіали у Польщі — лаконічні та трагічні водночас, як от на місці табору знищення у Белжці...

Звичайно, ці дні берлінської осені залишають по собі багато вражень і думок, як і відкриттів, з-поміж яких найголовніші — люди.

Семинар дозволив познайомитись із колегами з різних регіонів України, і, вкотре, став відкриттям і своїх співвітчизників, відкриттям України з Німеччини, з-за кордону взагалі, — відстань та формат спілкування дозволили відчутти «больові точки» нашого сьогодення та нашого минулого. Розуміння один одного, своїх колег, своїх співвітчизників, розуміння нашої власної історії, зокрема через історію Голокосту, — видається, як на мене, не менш важливим та складним питанням — для майбутнього.

*Ольга Каковкіна,
доцент кафедри всесвітньої історії
Дніпропетровського національного
університету ім. О. Гончара*

...Одним із лейтмотивів цього семінару був наголос на джерелах візуального походження. Це були і різні фотографії, і виставки, і пам'ятні знаки та місця, які найбільше запам'ятовуються. Місця пам'яті. Ми мали безліч цікавих лекцій, практикумів, екскурсій. Зокрема, ми мали змогу переконатися під час роботи із пропагандистськими матеріалами часів Третього райху на практикумі п. Вольфа Кайзера як саме звичайні газетні статті та книжки набувають змісту завдяки візуально-контекстуальному наповненню. Учасників було поділено на 5 тематичних робочих груп, кожна отримала свою підбірку візуальних матеріалів для аналізу з точки зору нацистської ідеології. У ході роботи стало зрозуміло, що подібні фотоматеріали та вирізки з газет, плакатів є дуже ефективними для навчання та розуміння історії Голокосту. Теми роботи із подібним видом матеріалу торкалися неодноразово. Так, варто наголосити на практичній лекції п. Юлії Вернер, яка на прикладі фото створення одного гетто, які саме питання можуть виникають при аналізі світлин та, як саме вчителі мають спрямовувати роботу учнів або інших слухачів.

Екскурсію для українських викладачів в Грюневальді, звідки були депортовані євреї Берліна, проводить директор музею «Будинок Ванзейської конференції» д-р Вольф Кайзер (зліва)

У контексті візуальних джерел безумовно дуже цікавим елементом нашої програми були відвідини музеїв. Так, це експозиція та екскурсія п. Інґрід Дамероу у Будинку Ванзейської конференції, музей Топографії терору, Єврейський музей у Берліні тощо. Кожен з учасників отримав змогу побачити, як саме музеї інтегровані у навчальний процес не лише дорослої аудиторії, а й дитячої; як можна музейні експозиції залучати до вивчення історії Голокосту. Подібний музейний підхід ефективний тим, що матеріал доступно і різнобічно представлений для усіх груп населення...

На цьому тлі також хотілося додати і про таку незвичну річ, як для України, як пам'ятання не лише жертв трагедій таких як Голокост, а й про людей, які прямо сприяли цим вбивствам. Неабияке зацікавлення у всіх учасників нашої групи викликав стенд в експозиції Будинку Ванзейської конференції із 15-ма її учасниками та їхніми біографіями. Адже так ми можемо побачити наскільки важливою може бути окрема особистість, роль однієї людини в історії. Тут варто згадати і про лекцію п. Вольфа Кайзера з конкретними прикладами п'яти німецьких євреїв довоєнних

часів та про різнобічність цих осіб. Саме завдяки підходу з розглядом окремо взятих біографій, їхнього аналізу, співставлення тощо ми можемо показувати історію як історію людей, а не історію політичних режимів.

Одним із найяскравіших моментів семінару був практикум-лекція п. Ельке Григлевські, де учасникам семінару пропонувалося побувати в ролі учнів та попрацювати над матеріалами, пов'язаними із пам'яттю нацистського минулого у повоєнній Німеччині. Напевно, найціннішим було те, що після насиченої роботи із фотоматеріалами, уривками із статей, назвами книжок, фільмів тощо, не було підведено підсумків, де було б показано, що чиясь позиція у дискусії була поганою, а чиясь доброю. Це дуже важливо, оскільки у кожного з нас лишилися свої невіршені питання без відповіді і, можливо, хтось продовжить пошуки відповіді. Особливо такий підхід вирішальний при навчанні дітей, оскільки їм не надається вже готова схема історії, а дається поле для подальших роздумів та пошуків...

Ольга Колесник
аспірантка УКУ, м. Львів

* * *

...Добрую зависть членів української делегації вызвав тот факт, що матеріально-технічна база, електронне обладнання «Дома Ванзейської конференції» і других німецьких музеїв дають можливість проводити там не тільки екскурсії, но і уроки історії, виконують образовательные

проекты со школьниками и студентами. Видимо поэтому, в них всегда много посетителей разных возрастов...

Учасникам української групи пощастивилось познакомитися с бібліотекою «Дома Ванзейської конференції», насчитуваною тисячі книг, журналів, газет, зібраних документів, мікрофільмів і аудіовізуальних засобів, попрацювати в учебном центрі музею «Топографія терору», просмотрів в ході лекції Юлії Вернет «Фотографії як історичний джерело в дослідженні і викладанні історії Холокосту» десятки фотоальбомів, ілюструючих історію євреїв в Європі, розвиток антисемітизму, гоніння і геноцид євреїв в період нацистського режиму. Нам повезло також приобщитися к огромному онлайн-архиву, зібраному тисячі аудіо- і відеосвідчень по темі «Принудительный труд 1939–1945. Память и история» в ході презентації викладача Свободного університету Берліна д-ра Корда Пагенштегера...

Опыт Германии убедительно засвидетельствовал, что работа с исторической памятью, сохранение ее в немецком обществе — это задача не отдельных педагогов, пусть даже фанатов своего дела, а координация усилий со стороны общества и государства. Только тогда они действительны. Вот почему украинцам нужно этот опыт перенимать, перенося его на родную украинскую почву.

Оксана Кожемяка,
учитель лицея № 12,
член Национального Союза
журналистов Украины (Донецк)

ЩОРІЧНИЙ СЕМІНАР-ПОДОРОЖ УКРАЇНСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ «ДОЛЯ ЄВРЕЙСЬКИХ ГРОМАД УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ: СПРОБА ПОРІВНЯННЯ»

Український центр вивчення історії Голокосту разом з «Меморіалом Шоа» (Memorial de la Shoah) (Париж, Франція) з 14 по 19 жовтня 2012 року провели вже П'ятий навчально-методичний семінар з історії Другої світової війни та історії Голокосту в Європі для викладачів історії з України. Семінар відбувся в «Меморіалі Шоа» у Парижі. Протягом семінару в учасників була можливість прослухати лекції провідних французьких та українських спеціалістів на теми історії Голокосту та інших геноцидів, відвідати місця та музеї Парижу, пов'язані з історією Голокосту, презентувати свої досягнення в сфері викладання цієї теми.

З 15 по 18 жовтня мав можливість побувати на П'ятому навчально-методичному семінарі «Викладання історії Голокосту» у «Меморіалі Шоа» в Парижі, в якому взяли участь 13 вчителів. Слід відзначити чітку організацію семінару, підбір лекцій, виступаючих, проведення екскурсій та інші заходи.

В перший день відбулось урочисте відкриття. З вітальним словом виступив Люк Леві — голова відділу міжнародних відносин «Меморіалу Шоа».

Велике враження на мене справив редактор історичного журналу д-р Жорж Бенсусан, який мав дві доповіді: «Голокост: історія та пам'ять» а також «Ідеологія та світогляд нацизму», в яких дав вичерпну характеристику походження нацизму, етапи та періодизацію, жакливі результати та наслідки цієї людиноненависницької теорії.

Дуже корисними і цікавими були лекції історика, старшого наукового співробітника Ніколя Верта: «Голодомор на початку 1930-х років: сучасна дискусія між російськими та українськими істориками» та доповідь «Масові злочини сталінізму: сучасна історіографія», ми почули думки

Заняття для українських викладачів проводять співробітники «Меморіалу Шоа» Люк Леві (зліва) та Альбан Перрен

про нові підходи, нове трактування і осмислення тих подій вченими-істориками різних країн. Доповідач вів свою розповідь на російській мові, це було живе спілкування, дис-

кусії, обговорення. Жодне запитання не залишилось без науково обгрунтованої відповіді.

Окремо хотів би зупинитись на поїзді до колишнього транзитного табору та табору для інтернованих осіб Дрансі, де була проведена для нас пані Шарлоттою цікава і змістовна екскурсія, ми побачили територію табору, пам'ятник жертвам Голокосту, багато особистих речей, фотографій, спогадів, архівних довідок та матеріалів. Цей меморіал — свідчення того, як французи шанують пам'ять про своїх громадян. Незабутнє враження справила на мене екскурсія по «Меморіалу Шоа», такі хвилини залишають глибокий слід у пам'яті на все життя, вони вчать, як треба цінувати життя, робити все можливе, щоб подібної трагедії більше ніколи не повторилось.

Зустріч викладачів зі співробітниками дослідницької організації «Яхад — Ін Унум», заняття Патріса Бенсімона з історії Голокосту в окупованому СРСР

Історик із Гренобля Тал Брутман у своїй лекції «Франція у воєнний час як приклад Голокосту у Західній Європі: окупація, колаборація, переслідування» дав чітку характеристику статусу євреїв у Франції. Після приходу до влади маршала Петена у 1940 р. в країні відкрито приймаються антисемітські закони. Це відбувається по ініціативі французького уряду, без втручання німців. «Єврейський статут» складається з 3-х текстів, кожен з яких направлений проти певної категорії жертв: французьких євреїв, євреїв-іноземців, алжирських євреїв. Цей комплекс заходів дає старт антисемітській політиці Французької держави. У 1941 р. прийнято другий «Єврейський статут», який заборонив євреям займатись тою чи іншою сферою діяльності, вводиться обов'язкова реєстрація євреїв. Їх починають систематично знищувати починаючи з 1941 р., шляхом розправ, голоду і депортацій в табори смерті, які по своїх функціях радикально відрізняються від концтаборів.

Як вчитель історії я отримав великий багаж знань та додаткову інформацію про Францію II Світової війни, яку буду використовувати у своїй практичній діяльності. Відрадним є те, що Франція на державному рівні офіційно визнала колабораціонізм з німцями по відношенню до євреїв, ця подія відбулась у 1995 р., коли президентом країни був Жак Ширак.

Дуже корисною для мене була інформація, яку я почерпнув з лекції історика Клер Мурад'ян «Геноцид вірмен в Османській імперії». Пройшло майже сто років після тих подій, а тема геноциду вірмен є актуальною через те, що Туреччина відмовляється визнати факти геноциду. Офіційне визнання геноциду вірмен багатьма міжнародними організаціями і урядами дозволить нарешті забрати ці

Лекція про особливості Голокосту у Франції д-ра Тала Брутмана, університет м. Гренобль

перепони і домогтись від Туреччини об'єктивного трактування свого минулого.

Дуже вдалою була презентація учасників семінару, де ми мали можливість глибше познайомитись з кожним учасником, а також дізнатись, хто над якою проблемою працює. Для мене найбільше враження справила презентація навчально-методичного посібника «Біль пам'яті», яку провела Анна Ленчовська — регіональний представник Інституту візуальної історії університету Південної Каліфорнії (США)...

*Дмитро Чміль,
вчитель історії, директор загальноосвітньої
школи І–ІІІ ст. № 18, Івано-Франківськ*

* * *

...Определяющим понятием, вокруг которого шло обсуждение на протяжении всего семинара, стало понятие «геноцид». Были представлены интересные исследования французских историков, которые раскрывали свое, если можно так выразиться «западное» видение проблемы геноцидов, в частности проблемы Холокоста в современной французской историографии.

В лекциях раскрывался не только фактический материал по истории Холокоста, геноцида армян, уничтожения тутси в Руанде. Хотя предоставленный фактический материал для украинских участников, многие из которых являются практикующими преподавателями, очень важен, так как часто такого фактажа не хватает в современных учебниках, пособиях и т.д. Но, что, на мой взгляд, очень важно многие вопросы рассматривались с точки зрения общечеловеческих ценностей... Большой интерес, много эмоций, много вопросов вызвало выступление д-ра Хелен Дюма «Геноцид тутси в Руанде». Четко, структурировано исследователем были выделены особенности геноцида тутси, раскрыта история развития конфликта, трагические последствия геноцида для населения Руанды. Поражает то, что этот геноцид очень близок нам по времени. И хотя уничтожение в Руанде тутси официально признано геноцидом международной общественностью, об этом, к сожалению, мало известно...

*Виктория Кедук, учитель истории
ОШ № 8 (Симферополь)*

СЬОМИЙ ЩОРІЧНИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СЕМІНАР З ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ В МЕМОРІАЛІ «ЯД ВАШЕМ» (ЄРУСАЛИМ)

З 19 по 28 листопада 2012 р. в Меморіалі «Яд Вашем» (Єрусалим) відбувся Сьомий щорічний навчально-методичний семінар з історії Голокосту в Європі для викладачів українських шкіл. До групи ввійшло 21 учасник, які представляли середні навчальні заклади багатьох областей України, а також навчальні заклади Республіки Білорусь та Республіки Молдова. Семінар став можливим завдяки зусиллям Українського центру вивчення історії Голокосту у співпраці з «Яд Вашем». За традицією, пропонуємо читачам відгуки учасників семінару.

Незважаючи на те, що саме в цей час в Ізраїлі відбувалися військові сутички, учасники семінару з України, Молдови та Білорусі зібралися на святій землі, щоб з'ясувати та вирішити для себе ряд нагальних питань.

Слід відмітити методично грамотно побудований план проведення семінару, належну підготовку викладачів, змістовні та пізнавальні екскурсії в самому музеї та історичними місцями Ізраїлю. Більшість учасників семінару були частково знайомі, адже вони зустрічалися на попередніх семінарах, конференціях, спілкувалися через мережу Інтернет.

Перші дні семінару вразили мене плідною співпрацею та своєю толерантністю, зацікавленістю обраних тем та питань, що виносилися на обговорення. Проведення практикумів дало можливість глибше пізнати проблему Голокосту, зрозуміти її масштаби, роль єврейського населення у прагненні до побудови своєї держави.

Знайомство з експозиціями Меморіалу «Яд Вашем» дали наочне відображення того жахиття, що відбувалося і що було спрямоване на винищення єврейського населення. Назавжди в пам'яті залишаться відвідування історичної експозиції музею, Дитячого меморіалу, Алея праведників народів світу. Але найбільш емоційним був виступ свідка тих подій — Мані Бігунової, яка змогла донести весь трагізм долі єврейської дівчинки часів війни.

Ноа Сігал — людина, яка опікувалася нашою групою, вона намагалася зробити наше перебування в місті Єрусалим якомога корисливішим. За мінімальний час вона змогла організувати максимум корисної для нас інформації. Підбір підручників, що стануть у нагоді для подальшої педагогічної роботи здійснено кваліфіковано і виважено.

Роза Златопольська — людина, яка демонструвала всі свої знання під час екскурсій, наповнила їх історичними фактами, доповнила традиціями і зробила все щоб країна, яку ми відвідали на завжди залишилася у нашій пам'яті.

Хочу подякувати всім хто був причетний до організації даної поїздки, своїм колегам — учасникам семінару за цікаво проведений час. Сподіваюся, що і в подальшому наша співпраця з вами буде корисною та плідною.

*Тетяна Завалко,
вчитель історії, м. Черкаси*

* * *

... Актуальність обговорюваних проблем, продуманність форм і методів включення кожного учасника в активну роботу, історичний і морально-етичний підхід к преподаванію теми Холокост, підготовка контентного

Екскурсію для українських викладачів проводить співробітник Міжнародної школи з викладання історії Голокосту при «Яд Вашем» п. Ноа Сігал

раздаточного матеріала, насичення програми екскурсій дозволили на професійному рівні розширити свій кругозор в изученні і преподаванні теми Шоа.

Немало важним фактом являється те, що сьогодні, як ніколи педагоги загальноосвітніх закладів потребують не тільки в роз'ясненні тих или інших позицій в изученні Катастрофи, но и в обміні думками, опытом, в активном обговоренні проблемних питань з колегами из України, Молдови и Белоруссии.

Именно такое построение научно-практических семинаров мотивируют ее участников на совершенствование профессионального мастерства в преподаванні таких тем, как «Толерантность», «Геноцид», «Антисемитизм», «Равенство в правах» и др., а следовательно, и на улучшение качества учебно-воспитательного процесса.

Олег Урсан, преподаватель истории и гражданского воспитания теоретического лицея «Олимп» (Кишинев, Республика Молдова)

* * *

...Навчальна програма вивчення Голокосту Меморіалу «Яд Вашем» передбачає знайомство із сайтом «Яд Вашем». Ми мали змогу практично долучитися до безцінних надбань спеціалістів Меморіалу: свідчень, листів, щоденників, інших документів часів Другої світової війни. Меморіал «Яд Вашем» ставить своїм завданням увіковічити ім'я кожного єврея, знищеного нацистами та їх пособниками...

Фотографія — це історичний документ. Ми в цьому ще раз переконалися, коли ознайомилися з навчальним посібником «Альбом Аушвіц». Як розказати учням про найжахливішу фабрику смерті Аушвіц, що створили нацисти на теренах Польщі? Як познайомити їх з долею євреїв, депортованих в табір смерті? Як дати уявлення про насильницьку дегуманізацію в процесі перетворення людської істоти в ув'язненого? Як відновити людську гідність, якої нацисти прагнули позбавити приречених на смерть євреїв? «Альбом Аушвіц» є незвичним «сімейним альбомом», цінним, як історичний та людський документ. Він поєднує

аналіз фотографій, документів та спогадів. З педагогічної точки зору, використання якомога більшої кількості матеріалів дуже важливо для того, щоб розповідь про депортації в період Катастрофи була найбільш повною.

*Тетяна Москаленко, учитель-методист,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Богуславецького НВК ім. М. Максимовича*

* * *

...Мені дуже сподобалось, що програма семінару не була обмежена лише вивченням історії Катастрофи. Лекції, що знайомили з історією євреїв (д-ра З. Дашевський, І. Лурія, А. Шнеер) дали не тільки пізнавальну користь, але і підвели до часткового розуміння поведінки значної частини єврейства в роки Другої світової війни.

*Сікарьова Оксана,
вчитель історії, м. Павлоград*

ОСВІТНІ ПОДІЇ: РЕФЛЕКСІЇ ВИКЛАДАЧІВ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ СЕМІНАР «ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ МІЖЕТНІЧНИХ І МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ КУРСІВ»

25–27 вересня 2012 р. на базі КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» проходив науково-практичний семінар «Виховання культури міжетнічних і міжособистісних відносин в процесі вивчення суспільствознавчих курсів». Семінар було підготовлено і проведено спільно з Українським центром вивчення історії Голокосту (директор, к.і.н. А.Ю. Подольський). Учасниками заходу стали вчителі суспільно-гуманітарних дисциплін Херсонської області.

Тематика семінару охоплювала питання самовизначення особистості в національному та культурному контексті (Асламова Т.А., ст. викл. кафедри теорії і методики

викладання соціально-економічних дисциплін), роботи з відеоматеріалами при вивченні поняття «ідентичність» (Гончаренко Л.А., доц. кафедри теорії і методики викладання гуманітарних дисциплін), історичної еволюції розвитку культурної ідентичності (Асламова Т.А., ст. викл. кафедри теорії і методики викладання соціально-економічних дисциплін), руйнування традицій як джерела конфліктів у сучасному світі (Воскова І.В., викл. кафедри педагогіки і психології), багатокультурності і взаємовпливів в історії України (Подольський А.Ю., директор УЦВІГ), джерелам, структурі, функціям конфліктів, перш за все міжкультурним (Воскова І.В., викл. кафедри педагогіки та психології), загальношкільним питанням міжкультурної освіти (Гончаренко Л.А. доц. кафедри теорії і методики викладання гуманітарних дисциплін).

Безумовно, на семінарі було що почути і побачити. Кожен доповідач продемонстрував високий рівень обізнаності з предмету та віртуозність при викладанні. Але я зупинюсь лише на своїх враженнях від лекції к.і.н. А.Ю. Подольського. 26.09.12 мала змогу слухати його вдруге. І вдруге знайшла у ньому свого однодумця з більшості питань. Ось лише деякі думки пана А.Ю. Подольського, які мають відгук у серці, бо є і моєю особистою позицією.

- Українська культура полікультурна — аксіома. Спроби вивчати Україну як моноетнічну, або ж як монорелігійну — нонсенс.
- Мені імпонує порада А.Ю. Подольського: не ідеалізувати минуле, не паплюжити його, а просто констатувати:

Практикум Тетяни Асламової під час семінару

«Надто складно було». Безумовно, побудувати чорно-білу пам'ять простіше...

- З книг, що анонсував п. Подольський, особливу увагу привернула монографія Тімоті Снайдера «Криваві землі». Надто близька мені ідея автора «перетворити цифри на конкретні історії людей», маю бажання відправити своїх вихованців з диктофоном до тих, що багато пережили та ще живі між нами... Безумовно, інші анонсовані ним книги мені цікаві, але до них у моєму спресованому часі черга не дійшла. Взяла собі на замітку, на дозвіллі пошукаю їх у Мережі: це Г. Арендт «Джерела тоталітаризму», О. Бартов «Стерті», матеріали В. Їльге, а також Д. Малаков «Київ при німцях».
- Деякі думки пана Подольського надихнули на подальше дослідження і розробку теми. Наприклад, його тези: «Коллективна відповідальність — зло», або ж «Саме погане слово — УСІ».
- Мені, як науковцю та громадському діячу голосно звучать слова А.Ю. Подольського: «Ви маєте концепцію діяльності. Ви існуєте в полі. Ви не заборонені. Але ви і не підтримувані...», — на жаль, у своїй діяльності

маю досвід подібних почуттів.

Хоча Центр вивчення історії Голокосту має статус громадської організації, моє особисте побажання таке: сили і натхнення вам і надалі робити свою роботу на високому рівні. Ваша робота потрібна нам, ваша робота потрібна новому поколінню українців, бо ж як говорив В. Сухомлинський: «Сьогодні діти — завтра народ!». То ж створюйте достойний імідж нашої країни!

Наприкінці семінару освітяни отримали бібліотечку книг — це видання Українського центру вивчення історії Голокосту та проекту «Українські книжки для виховання толерантності». У зв'язку з тим, що я змушена була раніше покинути це гідне суспільство, моя бібліотечка книг прибуде до мене тільки завтра...

Алла Кухарчук

магістр богослов'я, магістр релігієзнавства, викладач філософських та релігієзнавчих дисциплін, керівник гуртків духовно-морального спрямування Центру дитячої та юнацької творчості,
м. Скадовськ

ОСВІТНЯ СПІВПРАЦЯ З ЄАЕК

ПРОДОЛЖЕНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА В РАМКАХ ПРОГРАММЫ «ТОЛЕРАНТНОСТЬ — УРОКИ ХОЛОКОСТА» (АВГУСТ — ОКТЯБРЬ, 2012)

Евроазиатский еврейский конгресс (ЕАЕК) совместно с Украинским центром изучения истории Холокоста, а также местными партнерскими организациями провели очередную серию международных образовательных семинаров по программе ЕАЕК «Толерантность — уроки Холокоста» для учителей гуманитарных предметов общеобразовательных нееврейских школ Беларуси, Молдовы, а также Грузии и Армении.

Семинар для учителей в Беларуси

17–19 августа в Минске (Беларусь) прошел международный семинар по программе Евроазиатского еврейского конгресса (ЕАЕК) «Толерантность — Уроки Холокоста» для учителей нееврейских общеобразовательных школ Украины, России и Беларуси. Организаторами семинара выступили ЕАЕК (директор программы «Толерантность — уроки Холокоста» — Д. Зильберминц) и Украинский центр изучения истории Холокоста (директор УЦИИХ — член Генерального совета ЕАЕК д-р А. Подольский) совместно с Союзом белорусских еврейских общественных объединений и общин.

В семинаре приняли участие 32 учителя социогуманитарных дисциплин школ Украины, Беларуси и России. Особенность семинара состояла в том, что в нем участвовали как опытные учителя, давно работающие с темой Холокоста в своей работе, подготовившие учеников на конкурсы школьных работ по этой тематике и прошедшие различные международные стажировки, так и учителя, только начинающие эту важную для них работу. Программа семинара была составлена с учетом знаний и опыта учителей каждой категории.

Перед участниками с лекциями выступили Иосиф Зисельс («Некоторые аспекты толерантности и идентичности»); Анатолий Подольский («Холокост и другие геноциды

Открытие семинара. Выступает руководитель Союза белорусских еврейских общественных организаций и общин Виктория Брумина

XX века: типология и особенности», «Культура памяти о прошлом в странах Восточной Европы (на примере истории Холокоста): проблемы и перспективы», «История Холокоста как инструмент формирования толерантности: еврейский опыт»); Вадим Аюпян, директор «Музея истории и культуры евреев Беларуси» («Есть ли в мире духовный прогресс? Размышления после Холокоста»); Кузьма Козак («История Холокоста на территории Беларуси»); Верони-

ка Русакова («Еврейский мир до и после Катастрофы»); Ирина Романова («Устная история: свидетельства переживших и очевидцев, как важный фактор в изучении истории XX века»); Наталья Волох («Психологические аспекты преподавания исторических фактов, несущих эмоциональную и трагическую окраску»), Тамара Вершицкая («Еврейское сопротивление на примере отряда Бельского и побега из Новогрудского гетто») и др.

Большой интерес вызвали групповые практические интерактивные занятия — тренинги, которые провели украинские учителя Николай Тимков («Человеческое достоинство в экстремальных условиях. На примере истории Холокоста», «Использование визуальных источников и свидетельств очевидцев в преподавании истории Холокоста и проблем межэтнической толерантности», «Методика преподавания истории Холокоста: аксиологические аспекты работы с темой»), Наум Резниченко («Отражение темы Шоа в художественной литературе», «Работа с литературными источниками»), Александра Козорог («Идентичность. Стереотипы. Предрассудки», «Ксенофобия. Антисемитизм как одно из проявлений ксенофобии. Формы дискриминации») и белорусский преподаватель Ирина Полякова («Методика преподавания темы Катастрофы на уроках и во внеурочной деятельности»). На практикумах учителя, начинающие работать с тематикой семинара, ознакомились с методологией преподавания темы, с методическими разработками уроков, с вариантами проведения внеклассных мероприятий. В ходе обмена опытом учителя, уже работающие с тематикой, смогли рассказать о своем опыте работы с этой непростой темой, о своих трудностях и проблемах, с которыми они сталкиваются в ходе преподавания, и обменяться мнениями о различных аспектах воспитания толерантности.

Семинар открывает координатор программы «Толерантность — уроки Холокоста» в Республике Молдова Инна Гортолом

В работе семинара использовался широкий спектр визуальных и документальных источников, аудио и видео свидетельств и компьютерных презентаций. Каждый участник семинара получил сертификат, удостоверяющий его участие в международной программе «Толерантность — уроки Холокоста», а также книги, раздаточные материалы и материалы тренингов в электронном виде.

Хочется отметить высокую активность и увлеченность участников семинара. Об этом свидетельствовали и количество вопросов, задаваемых учителями лекторам, и жаркие дискуссии во время практикумов, и хорошо подготовленные и представленные презентации преподавателей.

На закрытии семинара при подведении его итогов много слов благодарности было сказано участниками в адрес организаторов, лекторов, а также представителей Союза белорусских еврейских общественных организаций и общин, которые приняли самое активное участие в подготовке и проведении семинара.

Ирина Полякова

координатор программы

«Толерантность — уроки Холокоста» в Беларуси

Семинар для учителей в Молдове

28–30 сентября в Кишиневе Евроазиатский еврейский конгресс (ЕАЕК) совместно с Министерством просвещения Республики Молдова, Еврейской общиной Республики Молдова и Украинским центром изучения истории Холокоста при участии общественной организации «Холокост» (г. Бельцы) и «Центра тренинга и профессионального развития» (г. Кишинев) провели семинар для преподавателей нееврейских гимназий и лицеев республики по программе ЕАЕК «Толерантность — уроки Холокоста». Целью семинара являлась подготовка учителей к планируемому в 2013 г. республиканскому школьному конкурсу научно-исследовательских и творческих работ.

На открытии семинара выступил председатель Генерального совета ЕАЕК Иосиф Зисельс. Он рассказал о проектах Конгресса, о важности воспитания и сохранения толерантности в обществе. Научный сотрудник Украинского центра изучения истории Холокоста Михаил Тяглый поделился опытом работы в Украине. О важности сохранения исторической памяти, о роли учителя истории в воспитании гражданина на принципах гуманизма и толерантности говорила координатор программы в Молдове Инна Гортолом.

В семинаре приняли участие 26 педагогов, преподавателей истории, из разных районов республики. Среди участников семинара были украинцы, русские, молдаване, румыны, гагаузы, евреи, болгары. Такое многообразие представителей разных национальностей не помешало сформироваться духу единства, взаимопонимания и толерантности на семинаре. За время работы семинара учителя прослушали 20 часов лекций, среди которых наибольший интерес вызвали лекции «Геноциды и этнонациональные проблемы современности», «Различные подходы в решении еврейского вопроса в странах-союзниках Германии, в том числе, и Румынии», «Увековечение памяти и проблемы мемориализации», и другие. Тренинги и практикумы были посвящены следующим темам: «Как писать школьную исследовательскую работу», «Работа с источниками и литературой», «Методика преподавания исторических фактов, несущих эмоциональную и трагическую окраску», «Методика проведения краеведческой работы по сбору свидетельских показаний», «Грани толерантности» и другие. Неподдельный интерес у педагогов вызвала выставка «Рыбницкое гетто», любезно предоставленная Еврейской общиной г. Рыбницы.

«Чувствительные вопросы» семинара не оставляли равнодушными ни одного педагога. Это особенно проявилось на встрече с очевидцем массовых расстрелов евреев в г. Дубоссары в сентябре 1941 года, Кожухаревым Дмитри-

ем Захаровичем, а також после просмотра фильма Эфраима Севелы «Колыбельная».

Учителів ознайомили з новими методиками проведення занять, а також отримали необхідні інструменти по підготовці учнів до майбутнього шкільного конкурсу робіт. Крім практичних знань всі педагоги отримали методичкі розробки та літературу. Найголовніше, — семінар відкрив нову сторінку історії, раніше для багатьох невідому. Учителі дали високу оцінку програмі та самій організації семінара, висловили слова вдячності та визнання за можливість участі в даному проєкті.

Інна Гортолум, координатор програми «Толерантність — уроки Холокосту» в Республіці Молдова

Семінар для учителів в Грузії

5–8 жовтня в Грузії пройшов семінар за програмою Євразійського єврейського конгресу (ЕАЕК) «Толерантність — уроки Холокосту» для учителів загальноосвітніх неєврейських шкіл Грузії та Арменії. Семінар став можливим завдяки спільній роботі Євразійського єврейського конгресу, Українського центру вивчення історії Голокосту та Єврейського культурно-освітнього фонду спільно з Міністерством освіти Грузії та Єврейською общиною Республіки Арменія.

В семінарі взяли участь більше тридцять педагогів — викладачів історії Грузії та Арменії. Учасники семінара представляли не тільки педагогічне середовище, а й різні культури. За час роботи семінара вчителі взяли участь у заняттях загальною тривалістю 20 годин, серед яких найбільший інтерес викликали лекції «Нетерпимість та антисемітизм ХІХ–ХХ вв. на прикладах історії Голокосту. Загальне та особливе», «Історія Голокосту в контексті геноцидів ХХ століття. Терміни, типології, особливості», «Визнання Геноцидів як шлях до згоди та примирення», та інші. Тренінги та практикуми були присвячені наступним темам: «Ідентичність та чело-

Заняття на тему історії геноциду армян та порівняльного вивчення геноцидів проводить Ася Дербіян, науковий співробітник Музею-Інституту геноциду армян, м. Єреван

веческе гідність», «Толерантність — поняття та міжнародні документи», «Історія Холокосту: спеціальні та міждисциплінарні підходи та методи викладання» та інші. Під час проведення тренінгів викладачі працювали з фото, та аудіовізуальними джерелами. На тренінгах викладачі ознайомилися з новими методиками проведення занять, а також отримали необхідні інструменти по підготовці учнів.

Завершився семінар круглим столом «Пам'ять про Холокост як шлях до виховання толерантності: пам'ятні дати та рекомендації по проведенню заходів», в час якого викладачі змогли обмінятися своїми думками, ідеями щодо викладання суперечливих питань, а також озвучити ідеї щодо співпраці та педагогічного обміну.

Учителі дали високу оцінку програмі та самій організації семінара, висловили слова вдячності та визнання за можливість участі в даному проєкті, а також зацікавленість у подібних проєктах.

Андрей Кинаш, тренер семінара «Толерантність — уроки Холокосту», вчитель спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 5, м. Полтава, Україна

МІЖНАРОДНІ ПРОЄКТИ ЦЕНТРУ

СПІЛЬНИЙ ПРОЄКТ «ЗАХИСТ ТА МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ МІСЦЬ МАСОВОГО ПОХОВАННЯ ЄВРЕЇВ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ГОЛОКОСТУ»: ОСВІТНІЙ ЕТАП

В рамках спільного проєкту УЦВІГ та Берлінського офісу Американського Єврейського комітету «Захист та меморіалізація місць масового поховання євреїв України періоду Голокосту» Центр є відповідальним за дослідження історичних обставин знищення єврейських громад у межах сучасних Львівської, Волинської та Рівненської областей, а також за впровадження отриманих історичних відомостей в процес шкільної освіти та поширення зібраних даних серед викладачів українських загальноосвітніх установ. Отже, в листопаді-грудні 2012 р. в райцентрах п'яти місць, обраних для проєкту, відбулися дводенні семінари для вчителів історії місцевих шкіл. Ці місця — смт. Ратне (євреї з якого були вбиті біля села Прохід), смт. Млинів (біля якого в

селі Острожець були вбиті місцеві євреї), м. Жовква (до району якого відноситься смт. Рава-Руська, де було вбито багато євреїв), смт. Локачі (до району якого відноситься м. Кисилів, де в гетто було вбито багато євреїв з цього містечка та навколишніх сіл), та м. Ковель (євреї з гетто якого були знищені біля сусіднього села Бахів).

Загалом було проведено п'ять семінарів, в кожному брали участь в середньому 30-35 учасників — вчителів історії, які, здебільшого, вперше відвідали семінари з тематики історії Голокосту та методики викладання. З учасниками було проведено теоретичні бесіди та практичні заняття, які мають дати вчителям готові матеріали та поради до викладання цієї теми, а головне проведення уроків чи поза-

урочних заходів вшанування пам'яті жертв Голокосту, адже це є однією з особливостей та покликань проекту. В якості навчально-методичної літератури учасники отримали видання УЦВІГ — посібники «Уроки минулого», «Голокост в Україні: словник-довідник термінів», «Історія Голокосту: освіта та пам'ять».

Наступного року планується продовження роботи з найактивнішими з вчителів, які, завдяки гранту від уряду Німеччини, мають право подавати заявки на фінансування робочих груп та виконання проектною роботи зі своїми учнями. До речі, учні також не лишилися осторонь роботи проекту. В рамках заходів у 2012 р. з учнями шкіл п'ятьох міст проекту (Острожець, Прохід, Бахів, Кисилин, Рава-Руська) було проведено денні тренінги на теми пов'язані з місцевою історією часів Голокосту та розглянуто шляхи і можливості власне самих учнів у подальшому дослідженні цієї теми у їхніх місцинах. Семінари викликали різні відгуки, які демонструють важливість цієї теми та величезний потенціал, який мають зібрані в ході проекту історичні джерела та методичні розробки:

Група школярів на семінарі в смт. Острожець, викладач — М. Тімков (справа)

На семінарі в смт. Млинів, заняття проводить співробітник УЦВІГ Михайло Тяглий

- «Освіта „на місцях“ необхідна, оскільки сприяє толерантності, поширенню ідей гуманізму, поширенню демократичних традицій»;
- «Така освіта важлива, бо ми відповідальні за збереження і передачу пам'яті»;
- «Якщо наші діти знатимуть про ті події, які відбувалися на нашій місцевості, то, можливо, ми прищепимо їм певні цінності життя»;
- «Це дає можливість „доторкнутися“ до історії, відчути себе її частиною, а не стороннім спостерігачем»;
- «Після семінару плануємо проводити заходи пам'яті жертв Голокосту»;
- «Це наша історія, яку потрібно досліджувати, пам'ятати, брати „уроки“»;
- «Не тільки виховувати учнів на уроках, але й вшановувати пам'ять про загиблих співгромадян».

Інформація УЦВІГ

ВИСТАВКА «ГОЛОКОСТ ВІД КУЛЬ» В УКРАЇНІ

ВИСТАВКА «ГОЛОКОСТ ВІД КУЛЬ» У ДНІПРОПЕТРОВСЬКУ

Як повідомлялося в числі 2(30)/2012 бюлетеню «Голокост і сучасність», на вересень — жовтень 2012 р. в Дніпропетровську була запланована пересувна виставка «Голокост від куль: масовий розстріл євреїв в Україні 1941–1944». До сфери відповідальності Українського центру вивчення історії Голокосту входила підготовка екскурсив до виставки, що й було здійснено на базі історичного факультету Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара. Пропозиція з боку УЦВІГ долучити до організації виставки на рівні підготовки групи екскурсив Дніпропетровський національний університет була підтримана його керівниками, і, найважливіше — студентами. Виставка відпрацювала успішно. До групи гідів увійшли 15 студентів-істориків 2–4 курсу історичного факультету, які із щирим зацікавленням сприйняли участь у проекті, відзначивши його особистісне, освітнє, наукове значення. Пропонуємо читачам ознайомитися з відгуками студентів — екскурсиводів про різні аспекти роботи виставки в м. Дніпропетровськ.

Перш за все хочеться відмітити ту атмосферу роботи, яку нам створили А. Подольський та Т. Величко. Сфера абсолютного професіоналізму та розуміння, компетентності на бажання навчити оточувала нас протягом всього часу підготовки. Вражає тонкість підходу до кожного студента, а також колосальний масив знань, який

наші наставники умудрилися викласти нам за декілька навчальних днів.

Також для опанування змісту виставки допомагав майстерно складений матеріал. Сама виставка складає позитивні враження, як на історика, і викликає надзвичайний біль, як у людини.

І ось настає найважливіший момент, самостійне проведено експерсії. Прошло багато часу, вивчено масу матеріалу, обговорено безліч методів — і, нарешті, перша експерсія! Це важко порівняти з всім відомим академічним семінаром, виступом на конференції, де люди є професіоналами в даній сфері. Зовсім по іншому ведеш себе на експерсії. Люди, які на неї потрапляють, у більшості своїй відкривають для себе по-новому історію Другої світової війни, історію Голокосту. Тому виникає шалене відчуття відповідальності за те, яке ставлення сформується у твої «підопічних» в результаті твоєї роботи. Приносить задоволення процес експерсії: збирання групи, зосередження її уваги на предметі експерсії, відкриття для неї «нових» сторінок історії, і т. д. Зовсім інша справа — вести експерсію для індивідуального відвідувача: «просто зайшов подивитися, можна й експерсію, якщо не важко». По закінченню експерсії приємно бачити стурбовані обличчя, зацікавлені погляди. І починаєш розуміти, твоя багатоденна робота принесла плоди. Я маю надію, що наша робота пройшла не безуспішно, що зерно посіяне на добрий ґрунт.

*Назар Олещук,
студент Дніпропетровського
національного університету ім. О. Гончара*

Загальний вигляд виставки «Голокост від куль» в Дніпропетровську.
У центрі — к.і.н. О. Каковкіна, координатор експерсоводів

* * *

...Бути гідом мені сподобалось, і певний досвід у спілкуванні з людьми різного віку, які приходили до музею, я отримала. Головною аудиторією, на яку спрямовувалась експерсія, були школярі. Чесно кажучи, я думала, що таку тему, як геноцид євреїв, вони просто не сприймуть. Адаже часто від людей можна почути фрази типу: «Ну, вбивали євреїв, то й що? Українців також вбивали». Або: «Це німці зробили, хай вони і відповідають. Ми тут ні до чого». Тому мене здивував той факт, що діти, як виявилось, зовсім не байдужі до трагічної долі єврейського народу. Мої розповіді про «танго смерті» з Яновського табору, про двох єврейських хлопчиків з гетто, історії врятованих людей справили на них сильне враження; деякі дівчата навіть плакали. А історії про Праведників народів світу, які рятували життя євреїв знаючи, що за це можуть бути розстріляні, змусили замислитися над питанням вибору — як би я вчинив, опинившись у такій складній ситуації?

Приємно, крім того, було, коли по завершенні експерсії відвідувачі підходили та дякували за розповідь. Це означає, що уся попередня робота не була марною — адже людей щось зачепило.

У цьому, на мою думку, і полягає одне з важливих завдань виставки: не лише увічнити пам'ять знищених євреїв, але й підняти багато актуальних і в наш час питань. Події Голокосту — це дійсно не трагедія одного лише єврейського народу; це трагедія усього цивілізованого світу, в якому стало можливим вбивство 6 млн. осіб. Хто може зараз впевнено сказати, що якийсь майбутній політичний режим не вчинить геноциду по відношенню до будь-якого народу? Саме тому важливо знати і пам'ятати про події 1941–1944 рр. Я дуже дякую організаторам виставки за можливість участі в такому проекті, який дав мені більш глибоке розуміння проблем, над якими раніше я не замислювалась.

*Альона Стрільчук,
студентка Дніпропетровського
національного університету ім. О. Гончара*

* * *

...На превеликий жаль, в сучасному світі нараховується сотні агресивних, ксенофобських рухів, що ділять людей за національним, релігійним чи соціальним принципом на «вищих — нижчих», «вірних — невірних», «наших — чужих». При чому такі рухи виникають в усіх куточках світу: Африці (наприклад, події в ПАР, де зараз відбуваються погроми зimbabweвців), Азії та Близькому Сході (наприклад, дискримінація в Японії або цьогорічні погроми африканців в Ізраїлі), Америці (зростання антимексиканських та антимусульманських настроїв, сутички на національній основі), Європі. Можливо, «єврейський приклад» у вигляді подібної виставки став би для активних діячів таких рухів приводом для переосмислення свого світосприйняття.

Загалом виставка «Голокост від куль» була, на жаль, недостатньо популярною. Треба було б, можливо, розширити рекламну кампанію, про що навіть говорили деякі відвідувачі. Крім того, можна спробувати інтегрувати її в ширший контекст, щоб привернути увагу більшої кількості людей. Не дивлячись на численні спроби запросити друзів, мало хто з них прийшов. Свою відмову вони мотивували тим, що їм нецікава доля єврейського народу. Хоча таку виставку повинні відвідати всі, оскільки ця трагедія є частиною української історії.

*Ірина Лангенштейн,
студентка Дніпропетровського
національного університету ім. О. Гончара*

* * *

Коли сьогодні зустрічаєш людей, які байдуже ставлять до подій, що стали частиною нашої історії, трагедією нашої країни, адже 1,5 мільйонів — це не просто число, це півтора мільйони ні в чому невинних дітей, жінок, чоловіків, людей похилого віку, це кожна, окремо взята особистість. Люди, які загинули в цій нацистській повені, могли б стати видатними лікарями, науковцями, вони могли б зробити значний вклад в життя майбутнього, але, на жаль, у них за-

брали право на їхні мрії та втілення їх в життя. Але сьогодні мало хто з тих людей, які скептично ставляться до трагедії єврейського народу, замислюється над тим, що така трагедія могла в ті часи спіткати не лише євреїв та циган, а й українців. Ніхто тоді не знав як будуть в подальшому розвиватися події війни, і якби перемога була не на нашому боці, то як би тоді склалася доля нашого народу? Чи не стали б і наші діди та прадіди жертвами нацистської машини? То як би тоді сприймалася трагедія єврейського народу?

Сподіваємося, що виставка дала можливість нашому населенню задуматися над тими подіями, що вона допоможе зберегти вогники пам'яті про тих дітей, жінок, чоловіків, пам'яті в серцях нашого населення, пам'яті яка поверне гідність цим людям.

Анна Рубан, студентка Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара

* * *

Є ще одна річ, яку мені подарувала дана виставка — це надія. Надія — що мої слова будуть почуті, що хтось зможе зробити, хоча б у не значному, правильний вибір, і безумовно надія, що ті чудові люди, з якими мені пощастило спілкуватися завжди залишатимуться такими ж, що для них смерть мільйона буде не статистикою, а мільйоном трагедій, пам'ять про які допоможе нам, не втратити нашу людяність і не допустити нових трагедій.

*Світлана Павленко,
студентка*

*Дніпропетровського національного
університету ім. О. Гончара*

НОВІ ВИДАННЯ ЦЕНТРУ

НОВОЮ КНИЖКОЮ ЗАПОЧАТКОВАНО ОКРЕМУ СЕРІЮ ВИДАНЬ ЦЕНТРУ: СЕРІЯ «БІБЛІОТЕКА СПОГАДІВ ПРО ГОЛОКОСТ»

Світло в темряві: Розповідь Сімона Стерлінга, який пережив Голокост, розказана ним Філіс Стерлінг Якобс / Пер. з англ. — К.: Український центр вивчення історії Голокосту, 2012. — 120 с.

Історій, подібних до тої, яку читач тримає в руках — українською, на жаль, видано замало. Окрім півтора мільйонів євреїв — мешканців українських земель, які загинули за часів нацизму, була горстка тих, кому пощастило вижити. Саме завдяки тому, що деякі з них у повоєнні часи спромоглися розповісти світові про набутий досвід, про відчуття, про боротьбу за життя, саме тому ми можемо нині уявити собі пережиті ними страждання та жагу до подолання обставин, а часто-густо і людей, які були вкрай ворожими до них.

На перший погляд, життєвий шлях звичайного мешканця містечка Щуровичі Сімона Стерлінга та його родини майже не відрізняється від долі багатьох інших з тих, хто пережив Голокост. На сторінках цієї розповіді читач зануриться у різні трагічні колізії, які наповнювали існування людей, на котрих оголосили полювання людиноненависницька нацистська ідеологія та окупаційна машина. Історія Сімона та його сім'ї рясніє прикладами зради або, навпаки, допомоги з боку тих, кого вони нещодавно мали за сусідів або друзів. З'являлися миті, коли здавалося, що все закінчилося, що

подальша боротьба не має сенсу; миті, коли розум більше не підказував, як діяти, та коли власний організм відмовляв у подальшій боротьбі за пошук можливостей вижити. Втім, є певна дуже важлива особливість, що притаманна цьому чоловікові та цій історії — це нестримна воля до

виживання заради близьких, заради турботи про тих, хто слабше і хто залежить від тебе. Наснагу на пошуки порятунку Шимону надавало, перш за все, бажання забезпечити життя своїм родичам — отже, задля цього конче потрібно було вижити самому та залишатися «сильним»... Чи не є це одним з яскравих моральних уроків, які містить історія Голокосту? Окремої читацької уваги заслуговує повоєнна частина історії Сімона — спроби фізіологічної та психологічної реабілітації та пристосування в повоєнному Радянському Союзі до нових умов життя, які, хоча і вже не несли прямої загрози до існування, але все ж були сповнені необхідності забезпечити себе та дружину у викривленій реальності; подорож на захід та, врешті-решт, до Сполучених Штатів, де Шимон — відтепер вже американин

Сімон — стрімголов поринає у бізнес, намагаючись жити нормальним життям. Імовірно, аби довести собі, що він може забезпечити не лише виживання, а й гідне існування — там, у вільному світі, де все можливо і де все залежить лише від тебе самого?

Останніми роками в Україні вже почала формувати-

ся традиція видання спогадів тих, хто пережив Голокост, особливо на теренах сучасної України. Український центр вивчення історії Голокосту вважає за потрібне множити кількість таких публікацій, які, з відомих причин, не могли побачити світ українською раніше. У своїй повноті ці свідчення спроможні надати всебічне уявлення про тих, хто

колись жив поруч й кого сьогодні більше немає. Вони розповідають про те, яким може бути поведінка як тих, кому було призначено бути жертвами, так і тих, хто опиняється поруч як спостерігач, або діє як злочинний виконавець. Врешті-решт, ці історії покликані допомогти нам краще зрозуміти самих себе.

ОГОЛОШЕННЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС НАУКОВИХ СТУДЕНТСЬКИХ РОБІТ «Історія Голокосту та пам'ять про нього»

Український центр вивчення історії Голокосту спільно з Громадським комітетом для вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру та іншими громадськими та державними науковими установами оголошує проведення Всеукраїнського конкурсу наукових студентських робіт, присвячених історії Голокосту та пам'яті про нього. Програма Конкурсу передбачає наступне:

- **Написання наукових студентських робіт:**
 - загальний обсяг роботи (з науковим апаратом) 0,5–1,5 друк. арк. (20–60 тис. знаків);
 - структура за стандартами курсової роботи;
 - посилення автоматичні посторінкові з наскрізною нумерацією;
 - ілюстрації та додатки нумеровані, окремими блоками після тексту;
 - наприкінці окремі списки використаних архівних фондів, опублікованих документальних джерел, наукової літератури, скорочень, ілюстрацій і додатків;
 - тези (без наукового апарату) загальним обсягом 2–5 тис. знаків надаються окремо;
 - шрифт Times New Roman Суг, текст — 14 pt, інтервал 1,5 рядки, посилення — 12 pt, інтервал 1 рядок
- **Відбір Науковою радою конкурсу робіт для участі у конференції**

- **Видання тез відібраних робіт**
- **Проведення 1-2-денної студентської наукової конференції у м. Києві**
- **Публікація кращих робіт у часопису Українського центру вивчення історії Голокосту «Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі»**

До 31 грудня 2012 р. учасники мають подати заявку в довільній формі із зазначенням ПІБ, теми наукової роботи, місця, факультету, курсу і спеціалізації навчання, поштової та електронної адрес, мобільного і домашнього телефонів

До 15 березня 2013 р. до Оргкомітету конкурсу мають бути надіслані тези роботи в електронному вигляді.

До 15 квітня 2013 р. до Оргкомітету конкурсу має бути надіслано наукову роботу в електронному та роздрукованому вигляді.

Студентська наукова конференція відбудеться в середині травня 2013 р. в м. Києві. Про точні дати, програму та практичні деталі проведення конференції буде повідомлено додатково.

*З повагою,
Організаційний комітет Конкурсу
uhcenter@holocaust.kiev.ua
тел./факс: (044) 285-90-30
www.holocaust.kiev.ua*

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ З ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ НОВІ НАУКОВЦІ/НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПО ТЕМІ ГОЛОКОСТУ Університет Торонто, 6–7 жовтня 2013 р.

В контексті зустрічі міжнародної організації зі сприяння увічненню пам'яті та вивченню історії Голокосту «Таск Форс» (ITF), міжурядової організації, заснованої у 1998 році і зустрічі в Торонто під егідою канадського уряду. Ця міжнародна наукова конференція, організована завідуючими кафедрою вивчення Голокосту та Центру єврейських студій Університету Торонто Роузом і Реєм Вульф у співпраці з урядом Канади, розгляне та продемонструє сучасні дослідження по темі Голокосту, здійснені новими в цій галузі науковцями.

Під словосполученням «нові науковці» організатори мають на увазі перспективних докторантів або тих осіб,

які отримали свій учений ступінь в останні 10 років, проте ми не трактуватимемо ці критерії надто суворо. Нові підходи можуть включати: порівняльні дослідження; теми, що стосуються нещодавно опублікованих джерел; гендерні, економічні, релігійні та культурні аспекти Голокосту; місцеві дослідження, які дають поштовх до більш широких інтерпретацій; внесок медіа та літератури до розуміння Голокосту; а також інші інноваційні та/або міждисциплінарні теми.

Ми плануємо зібрати дослідників, які вже вивчали, думали та писали про Голокост з різних точок зору, аби сприяти міждисциплінарному підходу та взаємному впливу.

ву різних галузей науки. В склад нашого консультативного комітету, очолюваного професорами Доріс Берген та Майклом Маррусом, входять такі професора як Алан Голдшлагер, Ірвінг Абелла, Дженніфер Еванс, Дорота Гловацка, Аманда Гржиб, Ян Грабовскі, Джон-Пол Хімка, Сара Горвітц, Роберт Ян ван Пел і др. Наомі Азріелі.

Ми запрошуємо взяти участь в цій зустрічі.

Спонсори відшкоднують витрати на поїздки та проживання учасникам. Ми прагнемо розіслати документи учасникам завчасно, щоб була можливість все прокоментувати

та обговорити. Учасники резюмуватимуть свої документи на зустрічі і всі запрошені особи братимуть участь в підсумковій/критичній дискусії.

Просимо надсилати тези доповіді (до 300 слів) з коротким (до 2 сторінок) резюме, на електронну адресу Елізабет МакКен (elizabeth.mccann@cic.gc.ca) до 30 квітня 2013 р. У темі повідомлення наберіть «ITF» і в додатку розмістіть Ваші тези разом з резюме (в одному файлі), бажано у форматі PDF. Кандидати будуть сповіщені до 30 червня 2013 р.

ТРЕНІНГ ПРОГРАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЬ ТА ДЖЕРЕЛ (PROVENANCE RESEARCH TRAINING PROGRAM (PRTP) У ХОРВАТІЇ

Програма дослідження місць та джерел (Provenance Research Training Program (PRTP) є проектом Європейського інституту спадку Шоа (European Shoah Legacy Institute (ESLI), започаткованим внаслідок Конференції з приводу майна часів Голокосту (Holocaust Era Assets Conference) (Прага, 2009) та Терезинської декларації, підписаної 47 країнами.

Програма має на меті дослідження джерел, місць та відповідної інформації щодо розкраденого нацистами мистецтва, юдаїки та іншої культурної власності. Вона надає поглиблену освіту для формування громади експертів, котрі зараз і в майбутньому займатимуться питаннями культурного грабунку часів Третього райху, Голокосту та Другої світової війни. Кожного року програма пропонує тижневі тренінги, котрі надають детальний історичний огляд культурного грабунку, еволюцію та практики його втілення; методологічне навчання, включаючи проведення спеціаль-

них досліджень у громадських та приватних архівах; огляд та обговорення законодавчої бази та механізмів на національному та міжнародному рівнях, включаючи політичні, моральні та етичні аспекти реституції.

Наступний тренінг програми відбудеться 10–15 березня 2013 р. у Загребі, Хорватія за сприяння Міністерства культури Республіки Хорватія та Центру музейної документації та Державною службою архівів Хорватії.

Особливо заохочуються заявники з балканських та середземноморських країн.

Строк для подання заявок (включаючи заявки на фінансову допомогу) на тренінг у березні 2013 р. у Загребі, Хорватія — до 4 січня 2013 р.

Інформування учасників — 15 січня 2013 р.

Детальна інформація про подання заявок за посиланням <http://provenanceresearch.org/>

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРУ

- Круглий стіл «Українське суспільство та пам'ять про Голокост: наукові та освітні аспекти» (До Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, січень, 2013 р., Київ)
- Міжнародний проект «Захист та меморіалізація місць масових поховань євреїв України в роки Другої світової війни».
- Продовження дослідницького та освітнього проекту «Підготовка та видання збірки документів та матеріалів про геноцид ромів (циган) в добу німецької окупації України (1941–1944)».
- Методичні розробки вчителів з аспектів викладання історії Голокосту.
- Нові видання Центру. Новини бібліотеки Центру.

Адреса редакції:

Український центр
вивчення історії Голокосту
вул. Кутузова, 8, кім. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: +38 (044) 285-90-30

Редакційна колегія:

Анатолій Подольський
Михайло Тяглий
Верстка: Руслан Руденко

Видруковано в ДГВПП

«Зовнішторгвидав України»

Адреса:

м. Київ, вул. Воровського, 22,
Тел.: +38 (044) 234-33-04
Наклад: 1000 примірників

<http://www.holocaust.kiev.ua>, e-mail: uhcenter@holocaust.kiev.ua